

Ilvesse Aapo: tulõs tetä viil paar avvusammast

Kae lk 2

Kolmõ pagõva Ukraina perre lugu

Kae lk 3

Sünnütüs ilma rasõhusõlda

Kae lk 4

Tiatrikuu võro keele iistkõnõlõja om näütlejä ja jutustaja Jansonsi Silvi

Jansonsi Silvi.

Imäkeelepääväl andsõ minevä kuu võro keele iistkõnõlõja Tootsi Tiit seo ammõdi üle Jansonsi Silvile. Silvi om pidänü tähtsäs võro keelen juttõ kõnõlõmist ja näütlemist. Vahtsõnõ iistkõnõlõja pruuv egä päiv midägi võro keelen märgota. Seo lehe 2. külle päält saa lukõ Silvi väikut märgotust kiudutamisõ aastapääväst ja täämbädest aost.

Võro keele iistkõnõlõja om võrokõnõ vai võrokõisi sõbõr, kiä mõist võro kiilt ja taht olla iinkujos avalikun võro keele pruukmisõn. Iistkõnõlõja saa pitä ammõtit üte kuu joosul. Ammõdiga käävä üten ka ammõditähisse: kaalaraha, kõnnõtoro ja ilma-tugi. Iistkõnõlõja tegemiisi saa kaia Näoraamadu (FB) lehe päält «Võro keele iistkõnõlõja».

UL

Vahtsõn blogin kirotõdas võro keele võro keelest

Vahtsõn pääväkirotusõn (blogi) vorokiil.blogspot.com kirotasõ Plado Helen, Saarõ Evar, Fast-rõ Mariko, Kalla Urmas ja Jüvä Sullõv artikliid võro keelest ja seo pruukmisõst. Kõik naa kirotaja omma keeleinamise, kink egäpäävätüü om võro keele kõüdet. Tegijide plaan om, et egä nätäl avaldõdas pääväkirotusõn midägi vahtsõt.

UL

Vana-Võromaa savvu- sannakombõ jõudsõ EXPO näütüsele Dubain

21. urbõkuul kõnõl Mooska talo pernanõ Veeroja Eda EXPO maailmanäütüse Eesti paviljonin Dubain Vana-Võromaa savvusannakombist. Huvilidsõ saiva vihtu ja kaia virtuaalprille abiga, kuis sannankäümine vällä näge.

Folklooriansambli Käokiräs.

Orioni Jana.

Põlva Jakobi kuul.

Võro latsiaid Sõlõkõ.

RAHMANI JANI PILDID

Hindätiidmise avvohinna 2022

UL

Imäkeelepääväl anti kätte 2022. aastaga Hindätiidmise avvohinna. Avvohinnaga kitt Võro instituut üten Põlva ja Võro umavalitsuisiga Vana-Võromaa latsiaidu, kuulõ, asotuisi-ettevõtjit ja inemiisi, kiä omma tennü uma põlitsõ keele ja meele hoitmisõ hääs süämega tüüd. Seokõrd anti vällä neli avvohinda.

Võro latsiaid Sõleke olf üts edimäidsi Vana-Võromaa latsiaidu, kon tetti keelepesärühmä – noidõga alostõdi joba 2011. aastaga sügüest. Täämbä tüütäs Sõlõkõsõn kats keelepesärühmä, kon üteli pääväl nädälin kõnõldas latsiga võro keelen. Keelepesärühmi opaja kõnõlõsõ egä päiv võro

kiilt nii tüü man ku vabal aol, võtva elävält ossa Võro instituudi kõrraldõduist keelepesäkoolituisist ja opireisest. Keeleoppusõn lõvõ üten ka muusigaoppaja. Sõlõkõsõ latsõ omma ossa võtnu kõigist Puiga näütemängopäivist, niisamatõ folklooripäivist ja võrokiilsest laulupidost Uma Pido.

2019. aastagal asutõt Põlva Jakobi kuul oppas võro kiilt ja kultuuri kooli luumisõst pääl. Seol opiaastagal omma tsõõritunni 2., 3. ja 4. klassin. Et kuul om saanu nime Põlva lähkult Himmastõst peri Hurda Jakobilt, sis hoitas avvo seen suurmehe mõttit, paigapäälit kiilt ni kultuuri: tetäs kuuntüüd Hurda-nimelidse Põlva rahvavaridusõ seltsiga, võrokeelitside etteastmiisiga võetas ossa paigapäälitset folklooripääväst. Koolin käü

kuun rahvatandsu- ja koorilaulutsõõr, tetäs ka pilliansambliit. Tähtsäs peetas esämaalistsust, kristlikku eetikat, Lõunõ-Eesti kultuuri-perändüse tundmist. Põlva Jakobi kuul om Tarto lutõrliku Peetri kooli haroasotus.

Folklooriansambli Käokiräs toimõndas Põlvan 1987. aastagast. Käokiräs om korgõmba astmõ folkloorirühm, kiä egä nelä aasta takast umma häädüst tõõstas. Käokirä lauljil om tekkünü põlvkundõvaihõlinõ järepidõvüs – latsist vana-immini. Ansambli kuts hindä ettevõtmiisiga üten lauljidõ hindä latsi ja latsõlatsi, niisamatõ tetäs kuuntüüd Põlva Mesimummi ja Pihlapuu latsiaia latsiga. Sakõst kutsutas umilõ esinemiisile mano pillimiihi (lõõts, viiul, kannõl) ja perimõsligõ tandsõ tandsjit.

Käokiräs om esindänü Eestit folklooripitõl üle ilma, näütes Poolan, Šveitsin, Ameerikan, Tahitil, Jaakuutian, Udmurtian, Lõuna-Korean, Indoneesian.

Orioni Jana kõrraldas 2019. aasta vahtsõaastakuust võrokiilset kohvitarrõ Tañan Kadrioro raamadukogon. Üle katõ nädäli neläpäivilde tege Jana kohvitarõ küläliidsile ettekandõ, olku sõs kohvitarõ vormis silmäst silmä kokkosaaminõ vai puutrõ kaudu läbikäümine.

Võro keele nädälin 2.–7. märdukuul 2021 kõrraldõ Jana keelekohvikun kats viktoriini Võromaa ja võro keele tundmisõ kotsilõ.

Seo aastaga mahlakuu alostusõn peetäväl Tañna võro seltsi suurokol plaan Jana näüdädä vahtsit võrokeelitsit raamatit.

Uma Mekk

KOHVIKIDE JA RESTORAANE NÄTÄL

4.-10. mahlakuu

Süüimä kutsva:

KOHVIK SUUR MUNA
SETO TSÄIMAJA
PESA HOTELLI RESTORAN
MAAGURMEE KODURESTORAN
MÕISA AIT
MOOSTE VIINAVABRIK
PIUSA KÕRTS AKA KLUNKER
GEORGI HOTELLI
RESTORAN POSTMARK
VASTSELIINA PIISKOPILINNUSE
KESKAJA ELAMUSKESKUS
ÖÖBIKORU VILLA
RESTORAN ANDREAS

3 vuuri 24€

Kae teedüst mano:
www.visitvoru.ee
www.umamekk.ee

Kas hädüs hädüs?

Tuu om määnegi elo tasakaalu asi, et ku keerolidsõl aol hariligust inämb kurjust üles nõsõs, löüdvä pallo inemise hindä seen üles hädüse. Inämbüs inemiisi, kedä ma tiiä, omma perämäd-sel aol hädäliidsile rahha vai asju andnu. Abis ja hädüse märgis või olla ka lihtsäle pallõminõ ja häie suuvõ saatminõ.

Hädüsega teküs võro keelen imelik sõnamäng: hädüs ja hädümine. Nii või näütises küssü: kas hädüs hädüs?

Ei hädü seo hädüs kohegi. A tuujaos, et tä es hädünü, tulõ silmä ja kõrva vallaõ hoita. Segätsil aigõl tsuklõs sogatsõn viin ka jähelit tüüpe, kiä luutva segähüst är pruukõn ummi karman-nõ täüs toppi vai segähüst viil mano tekütä. Önnõs om ilmapilt säändsöl aol hariligust kõvastõ kontrastsõmb ja säändse tüübi ja tegemise jääse parõmbalõ silmä. Piämi näid meelen ja ärmi lasõ näil inämb hinnäst är ullita ei täämbä ega ka sis, ku ao rahuligumbas läävä.

Egäüts saa hindä seen püüdä suurõmba hädüse poolõ. Ja hää süämega inemine tund hinnäst kimmäle hulga parõmbalõ ku kufa süämega inemine.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpäävaello vaeldust löüdä, ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

Kiri Kreutzwaldiõ

Hää Lauluesä, sõnasäädjä!

Kiroda Sullõ, selle et arva, et saat must arvo. Tunnõt minno jo ammu, selle et olõmi Sukka trehvänü. Su majan, aian, haigõmaja man. Olõt minno kõrdo nännü Su istudõdut tammõpuud kallistaman.

Ka mul om tan liinan süäme-asi, tulli ummi juuri mano tagasi. Inne siiä kolimist näi unõn, kuis sõidami latsõ esäga mootorratta sälän taasperlde läbi riste. Ristimõtsa tagasi. Imehtele Su perändüst ja armastust Su ja Lydia vaihõl. Vast Lydiagi putahtu seod tammõ uma prundsihanna vai sõrmõotsiga ja näpeld Su klavõri klavhõ. Silmässit timä rõõsat näko ja ohassit rassõlt, ku Su naanõ tuu pääle viltu kai. Ma saa Sust arvo.

Armastagõ täämbä ja kõgõ, selle et hengil olõ-i jo kiildõ pääl.

Täämbä käve Pärnon Su armastõdu koton ettelugõmisõ konkursil. Lydia paiga pääl olõmist olf tunda. Korssi tälle lumõlille ja tiidse, et tä naaratas näid sääl kristallvaasin näten.

Ku tuul aol ollit taakandi üts vägevämpi, või-olla teit terves mu edeimigi ja avitit näide

latsil ilma pääle tulla? Illos om jo niimuudu mõtõlda.

Olõ kõrdo Karja uulitsal vana haigõmaja man käünü, tuud tunnõtaman. Sääl om väkev maa-alonõ keller, mink iin kasusõ mõtsmaaska. Kujota ette, et vast omma näide siimne sääl viil Su aost peri. Kõrd, ku Sukka kõnõli, silmäs naabrimajast üts kass minno pikält. Ku timäga juttu tei, nooguf tä mullõ, pilguft küsüiisi pääle silmi. Kas ma sai läbi tuu kassi Sukka kõnõlda?

Tennä, et olõt tan. Tennä, et olõt seolõ liinalõ nii pallo andnu.

Hengen olõmi mi kõik üts. Pallõ Su õnnistust, et ma löüdnü hindäle tan arvosaamisõ ja hengeperekunna.

Mõnõ ao iist kiroti:

Ma ei mõista ellä armastusõlda, tahaki ei.
Mu seen om parhilla kurbus.
Las juusk ujõna silmist vällä,
et pilk saanu puhtas ja pehmes.

Las ikõ vällä ummi edeimmi keväjä ikulaulu, koomahla muudu vallu, ku tüve sisse puuritas mulk ja süä om täüs meeleldä igätsüst. Taha seogi keväi häitsedä ja tunda päivä ummi kruunlehti pääl peegel-dämän!

Su hää sõbõr ja unistaja Kati
12. urbõkuu pääval 2022

Molokausta ohvridõ avvusammas

Tuu olf 9. urbõkuul 2022, ku ma avasti, et 12 aasta iist om Molokaustah olnu sääne lõim. Kõgõpäält ma kiroti: «Üle jõõ määnekine hoõdo pess midägi päiv otsa ja tuu kopsmise pääle tundus mullõ kõik aig, et kass om aknõ takah ja taht tarre saia, a tegelt kass makas sälä takah ja hoobis üle jõõ määnekine hoõdo pess midägi päiv otsa ja tuu kopsmise pääle tundus mullõ kõik aig, et kass...» ja sös naksiva inemise muidoki kommõntiirmä.

Kõgõpäält võlssõ Juurõ Mart, et timä mõist õnnõ tarto keele Otõpää murrakut ja tuu om väega inglüse keele muudu. Pehu Jaan sös tõlksõ Mardi jaos tuu värgi är: «Sam friik biit ool dei änd ai soot its mai kät bat kät vos bihaind mi änd ai soot äñimal on mai bed bat vos ander se river sam stupid friik änd ai soot äñimal vants tu bi hõum bat vos biitn oolredi sam friik ool dei long,» ja tuuga sai sös kõrda.

Filippov andsõ häd nõvvo: «Munnõ piten hoõdolõ!» Saa-rõ Pepe tundõ huvvi, kiä tuu hoõdo olf, mille pääle ma seleti, et tuu hoõdo olf arvada määnegi ülejoõ-hoõdo ja vast tä ehif midägi, ku olõs määnestki inemest pesnõ, tuu olõs vast rüük-nü, a ku pümmes lätõ, sös tä inämb es kopsi.

Kuulsa raadiomiiis Kristjan, Rāpinā tšura, kirot: «Kurat, seda lugeda on ikka palju keerulisem kui ise kõnelda...» ja ma lohuti: «Om, om, a kirotada olõ-õi väega vika, ku är olõt harinu.»

Visassi sjoo luu kõrraga vahtsõlõ Molokausta ja kiroti lõppo viil nii: «Hää inemine! Hari hinnäst ja haõda lugõmist ja kirotamist, sös om su elo kergemb! Hädä ello!»

Es lää paari minotit, ku aolehetoimõndaja Vidrik joba kitse: «Kae, Sukerbergi Mark om vähämbält katstõist aastat kassi kokko hõõrnu ja egäsugutsidõ Rāpinā, Otepää ja Türi hoõdolõ päält rahha tiinu,» ja ma vastassi, et arvada viil, et timä robot nakkaski võro kiilt niimuudu Pehu muudu tõlkmä.

Üts hää inemine, kiä võrokõnõ olõ-õi joht, kirot: «Kummälisel kombel saan sellest keelest aru,» ja pandsõ tuulõ viil kõlladsõ naarunõo mano. Ma vastassi, et inemise keelest õks saat arvo, nii omgi.

Sös ma käve tiiru liina pääl

Kiudutamisõ aasta-päävä aigu

Ma olõ Tsiberin sündünü «rahvavaindlasõ» tütar. Inne kuuliminekit arvssi: imä olf iks midägi kurja tennü, mink-peräst muidõ ta kiudutõti 25. urbõkuu pääväl 1949. Mu imä es jõvva jo mullõ midägi kõnõlda, opata, ilma asju seletä. Lumõtorm nõstsõ tä võlsival-last korgõmbalõ – taivahe. Ma jäie, aastanõ lats, maaha riiki, kon mullõ panti rõnda väiku Lenini pildiga viisnukk, peräst rüükse pioneerirühmä esimehe rollin: juundu, valvõ! Sai-mi rivivõigõlusõl edimädsõ kotusõ. Käve Artekin. Astsõ komsomoli. Lätõ oppaja am-mõtit tudiirmä. Kae, instituu-din lätõsivä silmäkese vallaõ. Loi raamatit. Egäsugumäidsi.

ILVESE AAPO,
Rāpinā miis,
Molokausta ohvri

ja ku tagasi jõudsõ, olf näio Ausa kirotanu, et ku tä edimäst rita lugi, sös mõtõl, et mille sääl lõuna puol holokaust em-miga kirotõdas, ja ma targuti vasta: «Nii piätki mõtlõma, ja Molokausta ohvriilõ tulõ avvusammas ka tetä kohe-ki.» Näio Ausa visäs kõrraga kalambuuri «Moolokikaust» ja ma vastassi: «Tuu om joba sisulinõ analüüs,» mille pääle näio Ausa õhaš: «Olen ammu aru saanud, et need lõunaee-st-lased on üks nutikas rahvas. Tabavad seoseid ja tähendusai!»

Ma es jää tuu kitmise pääle süldülehti pääle puhkama, nigu üldäs, a märgoti edesi. Moolok olf jo määnegi täütmäldä iso-ga jummal, kiä tahtsõ kõik aig ohvõrduisi mano, tuuh mõttõh Molokaustaga umba sarnanõ, a tull miilde, et Austraaliah om üts sisalik ka säändse nimega ja ma egäs juhus guugõldi ja olku Džaa vai Jehoova mullõ tunnistajas, et löüdsõ Vahitor-ni lehe päält tuu sisaligu kotsi-lõ artikli «Mooloki nahk. Kas see on kavandatud?»). Loi tuu läbi ja sai umbõlõ targas. Tuul eläjäl olõvat nii, et ku hanna likõs tiit, sös vesi jõud nahka-piteh kuigimuudu õks suuhtõ. Vastassi: «Nüüd lätt viil me-tambas – Moolokikaust om kõüdetü moolokinahka ja tuu

tähendäs, et ütskõik, midä sa säält loet, kõik jõud suuhtõ,» ja näio Ausa pandsõ tuu mano verevõ süäme. Arvada, et sjoo lõim tälle sös miildü ja eks Molokaustah omgi niimuudu, et midä loet vai kaet, toda piät kõrraga kuigimuudu kommõn-tiirmä, tuu omgi muudsa ao ja-patus, sõimaminõ ja flirt kok-ko. Toda tuu suuhtõ jõudminõ tähendäs.

Molokausta all ma mõtlõ muidoki Facebooki, ku kiäki viil arvo saanu olõ-õi.

Sös kirot Raisa Jott (kiräviis muutmalda): «Vaata kui olex seda moodu nusseti läind, et kirjakeelex olex saand Lõu-na-Eesti keel, olex Võro keele ägedusfaktoriga kõõga! A praegu on puhas punk!»

Sös inämb midägi tarka mano tulõ-õs, a olõ-õs vaia ka. Iinloetu perrä tii ma ettepanõgi kohegi Võromaalõ Molokausta ohvridõ avvusammas püstü panda, ja tuu võinu vällä nätä küländ punk. Inemise saanu tuu man hindäst pilti tetä ja tuu Molokausta tsusada ja olõs meil üts kimmäs turismiobjekt man ja majandus mugu nõõnu ja kõigil olnu hää miil. Tõõnõ-kõrd õks vidä!

No ja kõgõ tuu ilo iist tulõ tõõnõ avvusammas viil tetä. Ülejõõ-hoõdolõ.

näüdäs süü võlsis tunnistami-sõ papõrt. Mulgi om koton imä kotsilõ sääne olõman. Piitre ütelf: «Nuu valitsusõ mehe, kink peräst mi vaiva näimi, ommava ammu koolnu. Anna-mi näile andist.»

Ordõnskin jäie migratsiooni-ammõdi kalidori sainatahvli pääl silmä üte vanaimä kirotõt salm. Uma märkraamadu lehe päält panõ võro kiilde ümbre hää mõttõ: «Vihaku-i tõisi ni esi är olku tikõ. Mi olõmi külälidse siin ilman. Lepü tuuga, miä om tõisildõ, ku sul om vaia. Olõ tar-gõmb, naarahta, mõtlõ külmä pääga. Kõik ilman nii om säet, et su sünnütet kuri kimmähe tulõ su mano tagasi.»

Ma usu tuud. Nii omgi. Kuri tulõ timä tegijä mano tagasi. Kimmähe!

JANSONSI SILVI

Pulga Jaani mõtõlus

Suur kõtt ja lõualott omma hädõhuh

Suurõn ilman om nii pallu uudist, et kats kõgõ suurõmbat slaavi rahvast sõimasõ tõnõ-tõist täpselt üte ja sama sõna-ga – fašist! Kummagi kotsilõ tuu sõna eriti ei passi ja tuud om püüdnü rahvalõ selges tetä vinne aoluprofessor Andrei Fursov. Targõmba saava aru küll, aga suur jagu rahvast ei tii Fursovi jutust vällägi, lask õks vannamuudu edesi. Tulõ miilde, et nõukaaigu õnnistõdi eestläisi kah tuusama sõnaga. Ja kui slaavlaisi manu jäiä, sis peris ildaigu sõimasiva kats lõunaslaavi rahvast tõnõ-tõist sõnaga «jebena duša». Hašek om «Švejkin» sellätänü tuud sõnna (noid sõnnu), et tuu om «rõve sõim serbohorvaadi kee-les». Noh, vähämbält slaavi keelen, nii et om võimalik aru saia. Ja kes olõ ma, et nakka ve-neläst vai ukrainlast sõimama oppama. Kuigi, mu arust lännü lõunaslaavi sõna ka idaslaav-laisi man parõmbalõ paika.

Vanal hää! (?) aol kutsõva aadliku säändse sõimu iist vas-talise duellilõ. Nüüd omma sis kats riiki naanu duelli pidämä ja aokirändusel tohtu hää miil: om, millest kiruta. Võit üldä, et sõda käü puhtalt au peräst, muud sääl kummalgi poolõl võita ei olõ. Kaota om küländ pallu ja üt-te-tõist om ka joba kaotõdu. Aga midä taipas aad-likõ aust üts eestläne, kiä põlv-nõs perisorjest.

Ku sõapagõja vällä arvada, sis üts asi lätt meile siski kõrda: sõõgikraami kallimbas minek. Nisu, päävälliilõ ja hummal saava edimädsõ paugu, noidõ eksport om suurõn jaon Vinne-maa ja Ukraina käen. Kõik muu tulõ takastjargi, nii et eest-läse suur kõtt ja lõualott omma hädõhuh. Tuu omgi vast asja ainukõnõ paremb puol.

Vinläisil om kah tõetunn käen. Nimelt piat näide rikka ja pururikka (noid om tsipa inämb ku Eestin) valima, kas suur ja lai esämaa vai paks ja rassõ raha-kott ilma esämaalda. Eestläne, kiä kõik segädse ao om umast esämaast kinni hoitnu, ei pruugi tuust kiusatusõst aru saia.

Mis mul, talupojal, kõgõ tuu sõimu ja sõaga pistmist? Tiidläse omma avastanu, et ku küländ suur hulk ahve tarvi-tas üt-te ja tuudsamma asja, sis nakkas tuu asi levimä laembalt. Ja nii omgi, mu kutsik sõimas joba lambiid: nats, nats, nats! Ja ma ei mõistaki tälle selges tetä, kuis asja omma: kas «nats» tähendäs natsionalisti (ma loe hinnäst kah noidõ hulka) vai natsionaalsotsialisti – Hitler, Goebbels ja muu vastik kamp. Ummi lambiid ma tuu sõnaga küll solvada ei lupa.

Ku tagasi tõsitsõs minnä, sis kevädtüide jaos pidänü mõlõmbalõ sõdivalõ poolõ-lõ saatma Eesti-Gruusia fil-mi «Mandariinid». Sääl ütles Elmo Nügänen: «Sõda sõas, aga mandariini omma valmi, tulõ är korjada.»

Põld tulõ kah maha tetä, jää-gu vai sõda saisma. Mu peräst kasvai igäveses.

PULGA JAAN

Kolm Ukraina-luku Poola reisi päält

RAHMANI JAN

Ma piät tunnistama, et jäi haigös. Päält tuud, ku va-bariigi aastapääväst pääle Ukrainan sõda käü, ei suta ma inämb kirätüüd tetä. Kõik võtt hulga inämb aigu, egä kümne minodi takast kae uudissit. Mit-mõ mu tutvva ütles, et näil om sammamuudu: jõvvul-da olök, mill must.

Ku kuulö, et naabrimiis plaan uma bussikösöga Poola sõita, et hädäliidsile vaiaminevät kraami viia ja mõni inemine Eestimaalõ sugulaisi mano tuvva, om otsus selge. Lää ja sõida täl uma massinaga hannan. Autoga sõitminõ rahustas ja ei lasõ uudissit lukö. Päälekauba saava aša uma silmäga üle kaiõn hulga selgembäs.

Innekökkö teemi mi taad hindä meelerahu peräst. Saami kokko Valgan: kats miist Kärgulast ja üts Krabilt. Katõ massina pääle om kolm juhti, nii et saami tii pääl roolinolõ-jat vaihta. Sõidami Korczowa piiripunkti, kohe mi mant om 1300 verstä. Sääl lähkün pagulaisi laagrin saami uma (sõpru abiga soetödu) kraami maa-ha panda, miika Eestist üten tulnu Tanja Ukrainalõ sõitva bussi pääle sokuta, 12 inemist pääle võtta ja näidega Varssavi liina sõita. Varssavin uut meid kats peret (ütessä inemist ja üts kass), kiä tahtva saia Eestimaalõ sugulaisi mano.

Kuigi saami kokko hulga inemiisiga, tulö taa sõidu pääl esieränis terävale vällä kolm luku. Naa omma noidõ inemiisi luu, kinka elo lask meil tsipa päält üüpävä ütte jalga kävvü.

Tanja lugu

Umani liina lähküst peri Tanja om vast nii 30 aastakka vana. Perämädse kuus aas-

KANGURI LENNO PILT

Hala Kijowska pagulaisilaagri Poolamaal Ukraina piirist kuus verstä kavvõn.

takka om tä jupildõ Eestimaal tüül käünü, parhilla tege Põlt-samaa kandin puutüüd. Kodomaal om täl 10aastanõ poig, kedä hoit Tanja esä. Tanja luut, et saa nii poja ku esä sõa iist Eestimaalõ pakku tuvva. Esä om tälle ütelnü, et om haigõ ja ei julgu latsõga rändämist ette võtta. Nii ei jääki Tanjal muud üle, ku esi näile perrä sõita.

Valgan tulö tä tävveste võdridõ meesterahvidõ massina pääle, kiä lurasõ tedä piiri pääle viia. Kuis säält edesi, om tiidmäda, kuigi käävä jutu, et ka säälpuul omma priitahtligu, kiä inemiisi sõidutasõ.

Tanja om miika üten 27 tunni. Tuu aig kulus pia kõik sõitmisõ pääle, väiku magamisõpausi teemi Rzeszówi liinan, kon ainumadsõ saia olõva üüma-ja iist küstäs 250 eurot. Katõ-tarõlidsõna reklaamitun kortõ-

rin om periselt üts väiku tarõ, a mi mahumi är ja ka Tanja saa väiku sirmi takan mõnõ tunni maada.

Hala Kijowska pagulaisilaagrin, miä om Ukraina piirist 6 verstä kavvõn, saa Tanja määndsegi bussi pääle, miä lupa tedä Ukrainalõ sõiduta. Päiv ildampa saami teedä, et tä om õigölõ paika peräle jõudnu ja avitas säääl humanitaartüüd tetä. Miä edesi saa, ei olõ teedä.

Kirilli lugu

Kirill om 9aastanõ pruunõ silmiga poiskõnõ Kiievi liinast. Täl om tahvliarvudi, kon seen om hulga mängu. Mängi tä mõist ja taht tuud ka tõisilõ näüädä. Edimäne mäng, miä massina päält käümä lätt, om sõamäng. Poiskõnõ tulistas, mänguvainlasõ saava pihta, verd lindas. Ma ei suta timä sõamängu kaia, pallõ täl näüdä-

dä mõnt muud mängu. Lövvä-mi säändse, kon tulö kullakan-gõ kofada. Kirill korjas kipõstõ suurõ unigu kulda kokko.

Kirilli perren omma viil vanaimä, imä, noorõmb ja vanõmb sõsar. Ja kass, kink puuriga teismeian vanõmb sõsar toimõndas. Kirilli vanaimä om juuraprohvesri. Tä võtt tüü mant kümme päivä vabas, et uma pere maalt vällä toimõnda ja tagasi tüüle minnä. Pikki rongisõitõ ja piiri pääl uutmisõga om tä arvo saanu, et peris nii ei pruugi minnä ja no om täl plaan määnegi aig ellä Tafnan uma ristipoja man. Vanaimä om tsipa esoteerika-huvilinõ kah, kuts meid pääle sõta küllä Lääne-Ukrainalõ, kon üten timä lemmikpaigan kolm ujakõist kokko saava ja esierälidse väega paik om.

Kirilli imä om kah jurist. Tä

kõnõlõs, et om hinnäst Kiievin 12 aastakka uman ammõtin üles tüütänü ja no om tuu kõik läbi, tulö nullist pääle naada. Timä plaani ei olõ peris selge, ütles, et võiolla läävä edesi Kanadalõ vai Ameerikalõ. Kirilli imä om ainus, kiä kõnõlõs umast sõavälä pääl olõvast mehest: 14 aastakka omma nä kuun elänü ja armastus om vastta pidänü. Üte aša tuu Kirilli imä viil vällä: tahas ikkõ, a latsi man ei saa, tulö vasta pitä.

Kirilli perrele tulö sugulanõ Kärgula küllä vasta. Lehitämi ja loodami, et pia saami üten-kuun Kiievi liinan pliiine süvvä.

Olga lugu

22aastanõ Olga tulö Taf-na-suurudsõst Vinnõtsja liinast. Täl om üsän kolmõkuunõ poig. Näidega om viil üten üts naistõrahvas kuvvõaastadsõ

tütrega, a kas nä omma sõsara vai sõbranna, tuu ei tulõ jutus.

Peris sõta näide liinan viil es olõ, a õhuhäire sundsõva väiku latsõga üüses keldri-le küllh. Pagõmisõ pinge om nii suur, et ku ma nä päält päävāpikkust uutmist üte hotelli koritorin auto pääle võta, nakkas Olga kesk Varssavi liina auton ossölõ. Önnõs om ütel vahereisjal ossõkott valmis pantu ja kõik lätt häste.

Olga ja timä seltskund kõnõlõsõ umavaihlõ ukraina keelen, nii et näide jutust ma suurt arvo ei saa. Vahepääl laulva nä ilosat ukrainakeelist laulu. Väiku lats pidä reisi häste vasta. Valga liina om sugulanõ Olga seltskunnaalõ vasta tulnu. Jätämi hüväste, luutusõn, et trehvāmi kunagi Vinnõtsja liinan.

Mõni tähelepandminõ taast reisist viil. Aša omma täpsele nii hullu, nigu kirotõ-das. Ukrainlasõ esi kõnõli, et nä es usu viil kats päivä päält sõa alostust, et sõda periselt käü.

Poola ja Eesti politsei kotsilõ tulö üteldä, et nä tegevā hāäd tüüd. Poola-Ukraina piiri pääl ja pagulaisi laagrin tüüt kõik nigu kellāvärk: ulli eestlase saadõti kipõstõ õigölõ paika, abi võeti kipõstõ vasta. Eesti politsei võtt meid Valgan vasta nigu ammu oodõtuud külāliidsi, kõik panti ilostõ kirja ja latsilõ kingiti mängupupp.

Teimi piätüisi Circle K pensujaamun, kon ukrainlaisilõ massulda süvvä ja juvva anti. Egāl puul tii pääl sai nätä Ukraina lippõ ja kõl-latsit ja sinitsit õhupallõ. Mu auto rahvas olf tuust tõsitsõlõ raputõdu. «Kõik maailm eläs melele üten, a vele tulõva sõaga sālga.» võtt Olga ukrainlaisi tenolikkusõ ja hirmu üte lausõga kokko.

«Üü-ülikooli» lindistüs Kumu kunstimuusõumin, rahva iin omma tiidlāne Kõivupuu Marju ja lõõdsamiis Kõivupuu Kaarli.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendüsest.

Suuder

Seol nimel om Eestin 108 kandjat. Nime vanan kiräviien algkujul *Suder* om kandjit 16. Nimi om peri nelläst nukast üle Eesti. Helme kihlkunna Kärstnä

mõisan panti *Suder* ütele talu-perrele, kinka lisanimi vai esiki talunimi olf joba varõmb *Suuder* vai *Suudre*, nt 1811 *Suuder Anss*. Helme mõisan sai sama priinime kats nuurt miist. Tävveste võimalik, et nä olli Kärstnä ummiga sugulasõ.

Vahtõ-Antsla mõisan saiva sama priinime *Suder* Pihlõni Jakapi Juhani läsk ja neli poiga, kinkast kül kõgõ vanõmb võeti kruunu ja kõgõ noorõmb olf

1850. aastagas är koolnu. A keskmāidsil vellil olli sõs hindāl latsõ. Harjumaal panti sama priinimi Kose kihlkunna Ravila mõisan, perre esä Piitre olf *Nappo* Andresse poig. Tuust paigast kavvõdan, Harju-Madissõ kihlkunnan om ka Suutre-nimeline talu.

Virumaal lisaku kihlkunna Tärivere mõisan sai priinime *Suder* Hansu Mihkli ja Hansu Aadam ummi perridega, näide elukotus olf Jaska talu.

Talomuro ilmaruum kesk päällina

Tiidäolõvalt om edimäne kõrd, ku Kumu kunstimuusõumin saat näütüse aigu võrokeelist giidi kullõlda. Lõuna-Eesti maalikunstnigõ näütüst «Talomuro ilmaruum» kaema minnen võit julgõhe küssü võrokeelist giidi hindāle kõrva sisse kõnõlõma.

Välläpanõk olf väega huvitav, pallo mitmõsugumāidsi tõid ja kunstnikkõ, kel Lõuna-Eestiga kõüdüs.

Kuikki näütüs olf joba eelmidse aasta rehekuust üllen, joudsõ teedüs mi rahvani seol aastagal, läbi Orioni Jana võro keele kohvitarõ üritüse. Pää-

le tuu andsõ Kõivupuu Marju teedä, et Tootseni Jaanil om plaanin timāga säääl näütusel võrokeelinõ «Üü-ülikooli» lindistüs tetä. Nii saigi mi seldsi rahvalõ teedä antus, kuis kats kärbläst kõrraga kätte saia. Mi rahva kittüses tulö üteldä, et inämbüs «Üü-ülikooli» kullõ-jist olliki seldsi liikmõ, nii ku ka loengu pidājā esi.

Marju kõnõl, kuis Eesti kunstnigõ edimäne rühmitüs kasvi vällä õkva Lõuna-Eestist, vanaperälidest ja uma näoga piirkunnast. Kõnõl Võromaa inemiisi ummamuudu kuraa-sist, lämmüsest, ausast meelest, hüäst süäimest, nutikusõst, a paigavaimust kah, midä tuul aol tettüisi pilte seest lõüda võit.

Paigavaim om üts sääne «el-läi», kes näütäs elo edesimine-kit paigan, mitte aon. Võromaa paigavaim om volüümikas nigu säälnne maastik. Tä om mi, võrukõisiga kõik aig ütlen. Nigu ka tunnõ kävvü pallidõ jalguga kodomuro pääl, ku nõnna tulö kummõli, upinhaina, murohaina ja tiilehe hõng. Mõts-vabarna hõng, maisinurmõ hõng, suidsusanna hõng, a kõrvun hobõsõ hirnatus ja lumõ krudisõmisõ helü saapa all.

Olõ sa põlis- vai välisvõro-kõnõ, katõ vai üte jalaga maa külen, hoia umma paigavaimu, mis om sukka kõik aig ütlen, sis ei kao ka kiil, niikavva ku elāmi!

MÜRSEPÄ KÜLLI

me keele sõnaga *suutari* 'kängsepp', miä om saad vana roodsi keele sõnast *sūtare*. Esihindäst om roodsi sõna takan koguni ladina keele *sutor* 'kängsepp'. Saksa keelen om olnu liitsõna umast sõnast *schuoh* 'käng' ja ladina sõnast *sutor*, kokku pant *schuohsüter*, viil pääle tuud liihembās kulunu: *Schuster*.

Rutikvere *Sudar* võisõ olla muiduki hoobis vinne lainsõna, vrd vinne keele *cjðap* 'armu-

linõ) herr'. Tuud selletüst võissi pakku ka Tärivere nimele.

Eestistāmisel olf nimekuju *Suder* vastamiilt Virumaa nimekandjilõ, 18st eestistāmise juhtumist 16 olli Hummugu-Virumaal. Mitu kõrda võeti tuu asõmalõ näütüses nimi Avasoo, Sulumets, Seljamäe ja Laanemets. Vahtõst nimme Suviste saadi nii nimekujust *Suuder*, *Suuder* ku *Suddar*.

SAARÕ EVAR

Sünnütüs ilma rasõhusõlda

LIIRA SINGA

1978. aastagal elli Rammu-ka küläh pere: Karla, Salmõ ja näide poig Aivar. Perrä om jäänü õnnõ Aivar, kiä lätš kah vällämaalõ elämä.

Salmõ käve ka ütteleasi mi poolõ ja teedüsf uudist, et timä om käümä pääl. Mu imä kāske täl minnä Võrolõ naisitohtri mano, et iks kimmäs olla. Salmõ jäi edimält nigu nõuhtõ, a jupi ao peräst, ku tä jäl mi poolõ tull, ütelf, et nakka-i Võrolõ tohtri mano sõitma, et asi om rohkõmb ku kimmäs. Kõik tunnusõ omma sändse nigu rasõhõl ja paksõmbas ollõ kah lännü.

Ma tüüdi tuudaigu Võrol. Tulli kodo ja trehvsü külä pääl Salmõt nägemä. Sõs sai ma kah timä titauutmisõst teedä. Mi imäga arotimi, et Salmõl olõ-i rassõt kõttugi iih, õnnõ ülekerre paksõmbas om lännü.

Missõ ambulandsin tüüt pääle tohtri ämmäimänd kah. Nä mõlõmba sõitsõ punadsõristiga Salmõt kaema. Viimäne istuf õkva tulpõ. Tohtri nuumsõ, et seod tüüd om külh Salmõlõ pallo. Ämmäimänd mõõtsõ mõõdulindiga timä kõttu ja ütelf, et rasõhõdsõ mõõtu ei anna vällä.

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

Ku mu imä Salmõt nägi, ai tä külänaist vahtsõst Võrolõ naisitohtri mano. Salmõ ai vasta ja ütelf, et lats joba kõtuh liigutas,

olõ-i inäp mõtõt minnä. Tä kutsõ hoobis mu tädi, kes elli kah mi taloh, sünnütüse aos lehmä nüs-mä. Tädi olf muidogi nõuh. Mu

käest kaubõl latsõkaro, selle et mu poig olf tuudaigu joba katõ-aastanõ. Saimi kah kaubalõ.

Ildampa viil käve õks ämmäimänd Salmõt kontrolma. Salmõ ütelf umalõ pujalõ Aivarilõ, et ku tä tulõ haigõmajja väikeist sõsarat vai velle kaema, sõs murdku pindre päält tulbikõisõ.

Noil aastil sõitsõ mi küläst läbi liinibuss Aluksnehe. Salmõ ja Karla lätši sinnä titarõvit ostma.

Kuiõ peräst ütelf hummokul leigi Salmõl kõva halu kõttu. Karla kõlõsf kipõstõ vällä punadsõristi, kiä sõiduf naasõ Võro haigõmajja. Latsõrõiva näpuh, toimõndõdi «rasõhõnõ» timä kaibamisõ perrä sünnütüslavva pääle. Säält tohtri uursõva ja puursõva, a sõs pessi suurõst imehtüsest kassi kokko ja küsse Salmõ käest, et kost tä ülepeä tuu pääle tull, et om rasõhõnõ.

Taad kõnõl Salmõ esi mõni päiv iildampa mi puul. Tä ütelf, et väega, väega häpe nakaš. Naanõ olf karanu sünnütüslavva päält maaha, haardnu maimukõsõ rõiva kandli ala ja tormanu ussõst vällä. Salmõ kahitš viil, et mu imä juttu kuulda es võta ja Võrolõ naisitohtri mano es lää.

Mustlasõ

Meil Võro liinah om mustlaisi kogukund väigukõnõ, siski piämi rehkendämä näide tõistmuudu elokõrraldamisõ ja uma näoga.

Harilikult mindäs paari õnnõ umast rahvast paarilidsõga. Om erändiid kah, a nuu abielo ei püsü kavva. Ma tiia kattõ paari. Edimädsel juhtumisõl tõi mustlanna ilmalõ latsõ, a paari aasta peräst jätse latsõ mehele kasvata.

Tõõsõl juhul tõiõ üts mu kooliveli sõaväest hindäga mustlanna üteh. Miis olle traktorist, naanõ võeti kah kolhoosi liikmõs. Timäga olle nii, et ku naksi sügüsedse tüü, lassõ mustlanna jalga. Ja niimuudu egäl sügüsel. Latsõ jäivä mehe ja mehe imä huuldõ. Viimäne kõrd es tulõki tä inämb tagasi. Peräkõrd sõitsõ miis latsiga naasõlõ perrä. Miis hoitsõ ummi latsi väega. Nä ellivä kohki Moskva lähküh mustlaisi

kogokunnah. Mehe osa palka lätš kogokunna hääs. Tuuperäst olle tülü ja peräkõrd tapõti miis är. Täpsembält om tiidmälädi, kuis tuu asi olle.

Mul olle kah kokkoputminõ mustlaisiga. Peimi restoh tüüselidilise sünnüpäivä. Olle katriõdak. Mi seltskunna tujo olle korgõ, ku tulle kamp sandirõvih mustlaisi. Nä käevä müüdä kõrtsi ja palssiva katrialmust. Paar mustlannat tulli mi lavva mano santma. Olli ülemealikuh tujoh ja küsse ullistõ. «Pallõ mustlasõl mušo mass?» Vastati: «Ega mustlasõ mušo olõ-i raisata!» Asi jäie sinnäpaika. Mi pido lätš edesi. Ku restost är lätšimi, ollimi parasjago saki all. Ma naksi kodo minemä pümmet kõrvalist uulitsat pite. Säälmä sis saiõ kokko noidõ mustlaisiga, kes käevä restoh santmah.

«Ohoh? Seo om jo mušo-tahtja restoranist. Nüüd saat sa uma mušo kätte!» Näide kambah olle Eesti meistri maadlu-

sõh. Edesist ei olõ meeleh. Pääle toibumist lõudse, et käekellä ja lipsu ei olõ inämp.

Ku järgmädsel pääväl kotoh üles heräsi, es levvä üttegi sinikat. Lipsu leüdsõ kodo lähküst papli otsast. Seo olle opitunn mušo küsimise iist, millega pahandi mustlasõ hindävääriküst.

A olõ mustlasõ kavalust kah tunda saanu. Ma olli puja ostõ-tut talomajja kõrda tegemäh. Lõunaaol puhksi autoh, läbi unõ kuulsõ, et kiäki sõitsõ muro pääle. Nõsti pää, nägi, et tuu olle mustlasõ-Harry. Sai kõrraga arvo, et täl om määnegi kahtlanõ äri plaanid vai tullõ kaema, kas midägi ripakil ei olõ.

«Tereh, peremiis! Kas värskit latikat tahat? Su naabrimemm külh ostsõ,» alaš Harry kauplõmist. Ma hõiksi minijät, kiä tull ja olf nõuh ostma. Harry naas vedrukaaluga kallu kaalma. Ma astsõ kah ligi. Kuna ma ostsõ joba pikembät aigu haugõ ja latikat tutva kalamehe käest, näi kõrraga pettüst: mustlasõ

kaal näüdäs 1,4 kg, periselt võisõ kaalu 1,0 kg.

«Vähä tuust, et petät kaaluga, om sul kala vana ja kuionu, nigu vobla. Kaup jääs är, lasõ jalga ja otsi ullõ edesi!»

Tuu pääle naas Harry sõimama, külh vinne, külh eesti keeleh. A õga ma kah suu pääle sadanu es olõ – kolm aastat Vinne kroonuh olli opantu selges vinne keeleh ropõndamisõ.

Eesti Vabariigi vahtsõ esisaismisõ algusaastil ollimi paarimehega Riia liinah tüül, säälmä om mustlaisi rohkõmb ku Tahnah. Tüü saiõ tettüs ja oodimi pargih pingi pääl Riia-Minski rongi. Mi mano tull kinä nuur mustlanna, näüdäs ilosat kampsu, esi kõnõl puul-ikkõh, et ei olõ rahha kodosõidus. Timä mõistsõ väega häste kõnõlda ja paariimis ostsõgi kampsu umalõ naasõlõ är.

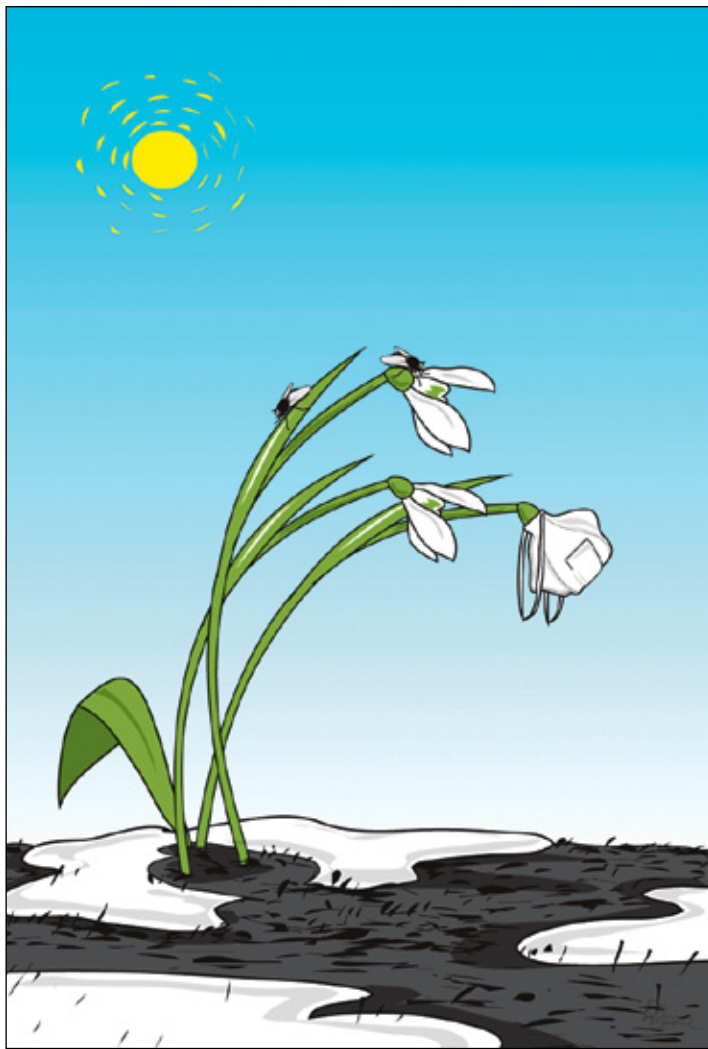
Mustlasõ mõistva musta valgõs kõnõlda.

OLESKI VILLEM

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst

Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Kuis külänaasõ petetüs saiva

Kolm naist olli külä keskel tii viirde juttu ajama jäänü. Jutus tulli uma külä inemise ja näide elu. Muidoki olli naa jutu innembägi kõnnõ all olnu, a kost sa uudissit kõgõ võtat. Välän olf varahanõ kevväi. Mõnõn kotsin olf viil lummõ maan, a päiv paistu ja tekõ olõmisõ lämmäs. Mõnnus olf juttu kedrata.

Tiid pite tull rattaga külä kõgõ suurõmb tembumiis Toots. Perisnimi olf timäl tõõnõ, tempõ perrä naati tedä Paunvere poisu nimega kutsma. Kõgõ muu man olf Toots

viil perädü suur võlsja. Kes puult timä juttu uskma jäi, sai tõõsõ poolõga rängäste pettä.

«Noh, Toots, mis sa meile täambä võlsit?» küsse üts naanõ kavalalõ.

«Oh, naasõkõsõ, mul ei olõ aigu. Puuti tuudi müügis värskit silku. Lää kodo, et säält kott võtta,» ütelf Toots, karaš ratta pääle ja vändäs edesi. Naasõ pannu kah minemä. Ku nä ligi katõ kilomeetri takan naabri-külän olnulõ puuti olli jõudnu, sai selges, et tühi käük. Es olõ värskit kalla ei tuu ega järgmäne päivgi, silk jõudsõ müüki kunagi edespite.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Kats kangõt

Ma kuuli raadiost, et taa koroonahaigus om jo kats aastat maailma pite ümbre käünü. Võissi arvada, et nüüd om kõikilõ selge, kuimuudu tuust haigusõst jako saia. A kost, kõik mi tiia mi mitond inemist, kiä omma jo tõist kõrda koroonah.

Tuu koroonah om nigu Vinne president. Mõistusõga olõ-i võimalik arvu saia, mille nä nii tegevä. Nä ei piä määndsestki säädüsest kinni. Jääs õnnõ uuta, kumb inne umalõ kangu-

sõlõ perrä and ja inemise rahu-lõ jätt.

Parhilla tunnus, et eski koroonah pelgäs Putinit. Vai kai viirus, et ku kõik õnnõ sõast kõnõlõsõ ja tedä omma är unõhtanu, tulõ hinnäst tagasi tõmmada. Täambä omgi jo piirangit veidemb. Õnnõ maski piät kandma, ka söögikotussih. No koskil maal om jo sääne mask vällä mõtõld, et nõna om kinni, a suumulk palas. Saat iks luidsa kim-mähe suuhtõ panda, piä-i maski veere alt topma.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Panõ' tühä kotussõ pääle õigõ sõna. Üts sõna jääs üle. Määne?

kerge, korgõ, kõva, lühkü, matal, nuur, pehmekeene, pikk, rassõ, täüs, vana

Lumõhang maja iin om joba _____,
a maja takan viil küländ _____.

Esä om _____, ma' olõ _____.

Vanaimä om _____,
a ma' olõ _____.

Kanasulg om _____,
a raudkuul _____.

Kivi om _____, a padi _____.

Minevä kõrra vastus: HARAK, HIIR, SOETÕLV. Avvohinna saa SCHMEIMANNI INGRID (10) Osolast.

Telli Uma Leht!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €,
e-arvõ püsिमassuleping 0.85 € kuun.

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.